



NYT FRA

EFTERÅR 2017

LOKALTHISTORISK FORENING FOR GL.-TØNDER KOMMUNE

Rendsborg rummer Danmarkshistorie af første klasse. Her residerede de holstenske grever, og gennem fire århundreder var den hovedby for de danske konger i Holsten. Her opbyggede de en af monarkiets vigtigste fæstninger og anlagde Ejderkanalen, som gjorde Rendsborg til en vigtig handels- og industriby.

Mange vigtige begivenheder i hertugdømmernes og Danmarks historie har udspillet sig i Rendsborg. Alt dette er emnet for historiker,



dr. phil. Lars N. Henningsen i foredraget

Rendsborg i Holsten:

greve-, konge-, fæstnings- og kanalby

torsdag den 16. november 2017 kl. 19.30 i kantinen på Tønder Overbygningsskole (Kommuneskolen). Skolevej 9, Tønder. (Indgang fra Skolevej ind i skolegården, bygningen over mod højre)

Foredraget danner optakt til foreningens udflugt til Rendsborg i foråret 2018.



Kære medlem

Vi er forhåbentlig alle kommet godt ind i efteråret og Tønder Festivalen er veloverstået. Det betyder selvfølgelig, at endnu et medlemsblad fra Lokalhistorisk Forening for Gl.-Tønder Kommune er udkommet. Du sidder nu med det i hånden, og foreningen håber, at du vil tage rigtigt godt i mod det og ønsker dig god fornøjelse med læsningen.

Vi kan med glæde også fortælle, at det endnu en gang er lykkedes foreningen at samle en perlerække af erindringer fra nuværende Tønderborgere. Derfor kan du med glæde se frem til årets udgave af Tønder Erindringer, som udkommer omkring 1. december. Hæftet kan fint bruges som julegave eller ved anden lejlighed foræres til venner og familie med interesse for det lokalhistoriske.

Har du tid og lyst til at skrive din erindring til udgivelse i f.eks. Tønder Erindring eller foreningens medlemsblad? Hvis dette skulle være tilfældet, hører vi meget gerne fra dig, og du tager såmænd blot kontakt til foreningens arkiv.

Årets Tønder Erindring 2017 bliver leveret eller sendt til dig, hvis du har betalt kontingentet for 2017 til Lokalhistorisk Forening for Gl.-Tønder Kommune.

Har du ikke det, kan det nås endnu. Du skal blot indbetale kr. 100,- på foreningens kontonummer 9828-528331 i Tønder Sparekasse snarest muligt.

Hvis du er i tvivl om du har betalt kontingent for 2016, så kig op i øverste højre hjørne i det brev, der følger med udsendelsen af dette medlemsblad - dér står det, hvis du ikke har betalt.

Vi gør opmærksom på, at der på årets generalforsamling blev vedtaget, at kontingentet for 2018 bliver på kr. 150,-

Medlemskab af Støtteforeningen for Zeppelinbasen i Tønder

Lokalhistorisk Forening for Gl. Tønder Kommune vil gerne bakke op omkring den nye støtteforening, der blev stiftet i foråret 2017. Du kan melde dig ind i Støtteforeningen ved henvendelse på Arkivet for Lokalhistorisk Forening.

Med et medlemskab af Støtteforeningen bliver man inviteret til foreningens arrangementer i årets løb, og man får mulighed for at følge foreningens arbejde gennem medlemsnyhedsbreve.

Pris for medlemskab:

100 kr. årligt pr. person

Zeppelinbasens støtteforening har kontonr. er: 7933 1042311

Angiv: Navn og mail ved overførsel

MED VENLIG HILSEN
Bestyrelsen for
Lokalhistorisk Forening
for Gl.-Tønder Kommune

PS: Vi vil gerne med tiden kunne benytte os af muligheden for at sende e-mails til foreningens medlemmer som supplement til udsendelsen af diverse relevante informationer m.m., og derfor vil vi opfordre dig til at indsende din email-adresse til medlem@lha-toender.dk. På forhånd TAK!

Fra God Jul til Happy Holidays

AF ANNE DORTE RIGGELSEN, GENERALKONSUL, NEW YORK, USA.

Erindringsglimt med kommentarer fra et bysbarn

Der er min barndomsjul i Tønder og så resten.

Som det gælder for alle os halvgamle, står barndomsjulen stærkere og stærkere, som årene går. Og hvad er det så, jeg mindes? Lad os først genskabe rammerne/kulissen: Jeg husker et Tønder, som på mange måder ikke længere er. Et Tønder, hvor jeg havde lærerseminariet som nabo eller mere præcist, hvor jeg havde et af kollegierne for de lærerstuderende som nabo. Et kollegium, som i øvrigt bar det dydige navn 'Klostret' - det var så mit første møde med en falsk varebetegnelse, for dydige var de lærerstuderende bestemt ikke i de vilde 1960'ere og 70'ere. Til gengæld var de sjove!

Et Tønder, hvor 'hippierne' fra seminariet mødte de værnepligtige fra kasernen, og sød musik opstod på de mange kroer og værtshuse, som byen talte. Et Tønder, hvor sygehuset i Carstensgade var pænt stort med en stadig strøm af nye tilflyttere, læger, sygeplejersker m.m. Et Tønder, som var en af de første provinsbyer i Danmark, der fik en gågade - takket været byens driftige købmænd. Et Tønder, der også administrativt var et center med egen amtmand og stolt amtmandsgård. Et Tønder, der havde rødder langt tilbage i fortiden, hvor man sommetider talte tysk, sommetider dansk og altid sønderjysk. Et Tønder, der måske ikke havde en domkirke som Ribe, men som til gengæld havde den smukkeste kirke, der var og er byens vartegn. Jeg kunne blive ved, men den opmærksomme læser har nok opdaget,



Tønder Seminarium en gang i 1960'erne. Nabo til familien Riggelsens hus i Vidågade.

FORMAND Ingolf Haase, Slotsgade 28, 6270 Tønder, tlf.: 74 73 85 69
KASSERER Marinus Jensen, Møllevvej 20, 6270 Tønder, tlf.: 74 73 83 70
Anders Korsgaard Jessen, Hjejlen 4, 6270 Tønder, tlf.: 74 72 08 02
Knud Madsen, Klyden 1, 6270 Tønder, tlf.: 74 72 54 62
Horst Fries, Hans Clausens Vej 7, Solderup, 6270 Tønder, tlf.: 23 41 24 67
ARKIVLEDER Birgitte Thomsen, Nygade 36, 6270 Tønder, tlf.: 73 72 00 06
Arkivets mailadresse: mail@lha-toender.dk

Privattryk 2017 © Lokalhistorisk Forening for Gl.-Tønder Kommune
Redaktion: Knud Madsen og Anders Korsgaard Jessen - ISSN 2246-3305
Layout & tryk: Laursen Grafisk as, Tønder. Oplag 800 stk.

at jeg her gør, hvad der er typisk for os halvgamle - nemlig husker fortiden som ikke bare god, men bedre end nutiden. Og her må jeg så straks gå i rette med mig selv: Min barndom står lyslevende for mig, men dermed være ikke sagt, at alt var lutter lagkage. Sådan var det ikke, hverken i mit eget liv eller i Tønders. Før jeg kommer tilbage hertil, tillad mig at fortsætte min tur ned ad Memory Lane om min barndomsjul.

Den foregik altid efter samme manuskript: Den 21. december blev juletræet udvalgt, enten ved selv at skove det, hvilket ikke skete så tit, for meget kunne man sige om min far, Hans Matthias Riggelsen, men handy man var han ikke, eller ved at vælge et fra juletræsudsalget på Torvet. Min mor, som delegerede denne opgave til min far, min storebror, Hans Peter, og mig, gjorde altid et stort nummer ud af, at vi skulle komme med en rødgran, eller var det en ædelgran? Under alle omstændigheder lykkedes det os altid at komme hjem med det forkerte. Vi gik nemlig i stedet efter det træ, vi følte mest for Det kunne være, at træet så så sølle ud, at vi fik ondt af det, eller at det var så stolt og strunkt, at det passede til os. Men vi tog ikke opgaven alvorligt, og startede hermed de sidste juleforberedelser med et grin.

Min mor, Inge Verge Riggelsen, himlede med øjnene og vidste, at det nu var op til hende som familiens egentlige handy man at få sat nogenlunde skik på det hele: Det sølle træ skulle afbalanceres på alle mulige sindrige måder, og det stolte træ var typisk alt for højt og måtte af med toppen. Hvad enten det var den ene eller anden model, kom træet først inden døre den 23. om morgenen. Så snart det var sket, startede et særligt kapitel i vore juleforberedelser: Vi drog til Løgumgårde, hvor min yngste storebror, Jesper, boede. Jesper havde Downs syndrom eller var mongol, som man sagde, da jeg var barn, og det i så svær en grad, at han ikke kunne bo hjemme hos os. Mine forældre, især min mor for at

være helt ærlig, gjorde en dyd ud af at integrere Jesper i vores liv så meget som muligt, og en af måderne var at holde jul sammen med ham, hans bofæller og deres familier lillejuleaften. Turen til Løgumgårde, som kun tæller nogle få kilometer, husker jeg som lang og tung, fordi min i øvrigt altid muntre og handlekraftige mor for en gangs skyld viste sine inderste følelser. Hjemturen var til gengæld kort og munter, fordi julefesten viste, at Jesper havde det godt, og at han var omgivet af fantastiske mennesker, ikke mindst plejepersonalet. For min mor var det vigtigste, at hun for en gangs skyld kunne være sammen med alle sine tre børn.

Hjemme i Vidågade igen sidst på eftermiddagen mødte der os den helt særlige duft af frisk gran, efter at træet havde stået og dampet af. Julestemningen gjorde samtidig sit indtog. Lillejuleaftens aften pyntede mine forældre træet, efter at vi unger var gennet i seng, og blev, tror jeg, forenet igen i et i øvrigt lykkeligt ægteskab. Og hvad mener jeg nu med det? Jo, det var især min mor, der stod for relationerne til Jesper og Løgumgårde. Min far havde sværere ved at vise sine følelser her og dele sorgen.

Juleaftens morgen startede løjerne så. Træet stod pyntet og dragende bag lukkede fløjdøre. Duften fra køkkenet bredte sig også. Min mor fik hjælp til madlavningen af en af min barndoms absolutte favoritter, tante Lise! Hvordan kan jeg beskrive Elise Altenburg, som var hendes borgelige navn? Hun kom ind i vores familie som kogekone og hjalp til, når den stod på selskabelighed, hvad den ofte gjorde. Efter vi børn kom til, blev tante Lise 'forfremmet' til barnepige, ikke mindst for mig. Jeg er bange for, at hendes pædagogik lød på forkælelse og så endnu mere forkælelse. Til gengæld elskede jeg hende lige så hedt retur og fyldes stadig af varme ved tanken om hendes spillevende blik fra øjne, der havde hver sin farve, grøn og brun, lige som David Bowie, kom ikke her ... Jeg glemmer

heller aldrig hendes hårnnet, der med tiden blev skiftet ud med en paryk, der hver anden gang kom til at sidde omvendt med nakkehår som pandehår - for mig var hun altid smuk. Eller hendes kulørte kitler, som hun iførte sig, når hun svang potter og pander i køkkenet og var garant for, at julemaden var helt i top.

Til frokost fik vi risengrød med mandel, og hertil drak vi børn solbærsaft og de voksne juleøl. Der blev snydt noget så forfærdeligt, og Hans Peter og jeg fik altid mandlen (hvoraf der altså var to) og dermed mandelgaverne, som forhåbentlig kunne underholde os, mens de voksne sov til middag - det gjorde man meget den gang.

Omkring kl. 17.00 gik min far og vi unger i kirke, hvor jeg altid håbede på at få glimt af eller endnu bedre sidde ved siden Hans Peters bedste ven, og vores nabo, Hans Tonnesen. Ingen kunne få mig til at grine som Hans, og jeg er bange for, at det eneste jeg husker fra de mange julegudstjenester, er fnis bag salmebøgerne.

Hjemme igen, klædte vi alle om, min mor og tante Lise som de allersidste, efter at de utallige gange havde smagt sovsen til. Vi gulfede andestegen med alt, hvad der dertil hørte i os. Os? Ja, hvem var med omkring bordet, udover vi fire plus tante Lise? Hvert anden år var min farmor, Omi, med. Hun 'delte' sig mellem hendes yngste søn og hans familie i Åbenrå og os i Tønder og hvert anden år min mormor, Mommi, der på samme vis delte sig mellem Aarhus, hvor min moster og hendes familie boede og os i Tønder. De to i øvrigt meget forskellige kvinder fortjener også et par ord med på vejen:

Omi stammede oprindeligt fra Tønder, fra Bachmann-familien, der bl.a. ejede et andet af Tønders vartegn, Vandmøllen ved slusen på Kongevejen. Hun giftede sig med min farfar, Peter Riggelsen, der var en driftig mand, som startede den hudehandel m.m., som min far og onkel senere overtog. Omi, født Maria Helene Bachmann, blev imidlertid skilt fra min farfar efter kun nogle få års ægteskab. Til

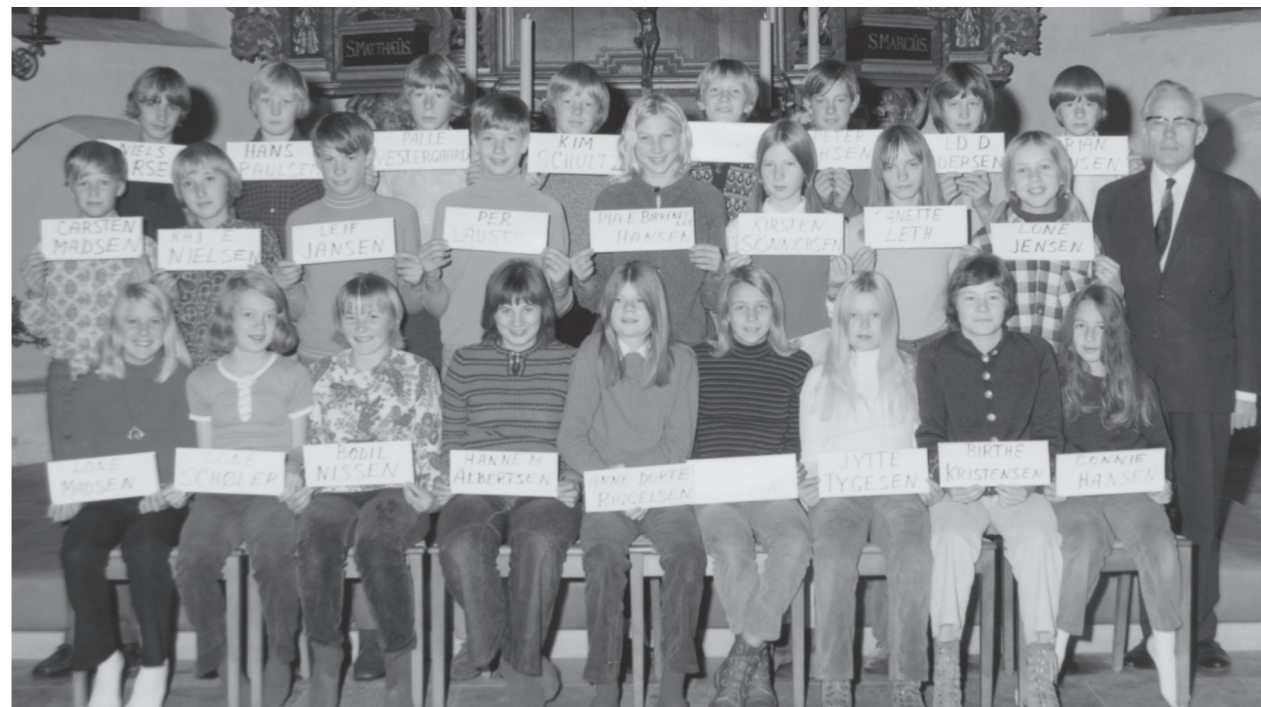


Familien Bachmanns mølle fra 1598 med pakhus fotograferet omkring 1930.

sammen nåede de at få to sønner, som Omi levede alene med i Åbenrå, hvor hun økonomisk klarede sig ved at leje et par værelser ud i det hus, min farfar havde givet hende i forbindelse med skilsmissem og ved at kniple! Hun var en af de sidste store kniplerske i Sønderjylland og skabte i bogstaveligste forstand kilometervis af skønhed. Mønstrene var utroligt komplicerede, hvad man ikke skulle tro, når man så hendes fingre flyve over kniplebrættet. Hun havde ikke et let liv, men fik heldigvis nogle gode år, efter at hendes sønner overtog familiefirmaet og sørgede godt for deres mor. Lige så let det var for mig at beskrive tante Lise, lige så svært har jeg ved at forklare Omi. Hun var hyper begavet rent bogligt, løste krydsord ikke bare på tysk og dansk, hvad der nærmest var standard i Sønderjylland den gang, men også på fransk! Udover at kniple elskede hun sin have og havde de grønneste fingre - kunne få alting til at gro. Mennesker, derimod, dem havde Omi det straks sværere med. Hun levede bedst i sin egen verden og engagerede sig helst ikke i andet eller andre. I dag tænker jeg, at hun var en kvinde, der

ikke var plads til i den gamle, patriarkalske verden, hvorfor hun trak sig fra den og nok også fra den skam, det var at blive skilt.

Mommi, Tora Verge Jensen, kom fra Randers, hvor hun sammen med min morfar, Simon, fik fire børn og levede et aktivt og på mange måder lykkeligt liv, indtil min morfar døde, og hun blev enke i en ung alder. Min morfar var smed, ansat af bl.a. Randers Kommune, senere hen også af Aarhus by. Udover at være en dygtig håndværker, var han også fagligt og politisk aktiv og gjorde et kæmpe arbejde i løbet af 1930'erne for Socialdemokratiet og ikke mindst fagbevægelsen. Min morfars mange aktiviteter uden for huset var kun mulige, fordi min mormor tog sig af 'resten', som det jo ofte var stærke kvinders lod. Det gjorde min livskloge og altid nærværende mormor så godt, at der selv i dag blandt hendes børnebørn går frasagn om hendes mange meritter, hendes ordsprog og hendes historier. Hun fortalte historier i et væk, og vi andre slugte dem og blev klogere på livet. Heller ikke hendes liv var let, men hun fjernede sig ikke fra livet, tværtimod. Ikke fordi hun var



Konfirmationsfotoet fra Kristkirken i Tønder med pastor Rudolf Arendt (1917-2012).

bedre eller stærkere end Omi, men fordi hun havde et lyst sind fra naturens hånd. Ikke overraskende elskede min far sin svigermor, og hun ham. Hun og selvfølgelig min mor gav min far den kærlighed og tryghed, som han som barn havde savnet, hvad der blot viser, at det er aldrig for sent at få en lykkelig barndom, som var en af Mommis favorit vendinger.

Hermed være beskrevet den faste kreds omkring bordet juleaften, som endte på samme måde, som juleforberedelserne startede: Med et grin! Efter maden stod den som i alle andre hjem på dans omkring juletræet, der stod i vores havestue, som ikke var stor. Det var min vittige og herligt frække bror, der satte farten og retningen, og det lykkedes altid Hans Peter at få os andre styret hen mod den blomstrende og stikkende julekaktus. Vi skreg - af grin. Herefter blev gaverne fordelt. Der var flest bløde pakker, og Hans Peter og jeg anstrengte os for at se behørigt taknemmelige ud, når vi pakkede endnu et par sokker, eller gys, overtræksbukser i uld, ud. Min mor stod for de fornuftige gaver, min far var mere inspireret. Hans Peter, som var et natur-

menneske allerede den gang, fik fiskestænger og -hjul, senere jagtgevær samt fuglebøger i et væk. Jeg var en læsehest og fik bøger, bøger og atter bøger. Tricket ifølge min mor var ikke at give mig dem for tidligt på aftenen, for så snart jeg havde en bog i hånden, var jeg tabt for omverdenen.

Min far gik ofte i kirke 1. og 2. juledag, vi andre knap så ofte. Og lad dette være overgangen til mit forhold til kirken som ung. Jeg elskede at diskutere og udfordre autoriteter, og det gjaldt bestemt også kirken og kristendommen. Jeg var så træls som konfirmand, at den stakkels pastor Arendt måtte gå den tunge vej hjem til mig for at klage over alle mine irriterende spørgsmål. Jeg var en pest, men mit ry til trods og med verdens, i hvert fald Tønders mindste altstemme, blev jeg alligevel optaget i kirkekoret efter min konfirmation. Jeg deltog mest for samværets skyld. Vi havde det utroligt festligt sammen, og jeg er bange for, at for mange salmer endte med et fnis i min tid. Undskyld, pastor Arendt og senere Heick og de super organister, Melby og Valeur. Jeg var lidt af en mundfuld.

I dag kan jeg se, at min frækhed også



Juleudsmykningen i Vestergade i december 1964.

dækkede over, at jeg ikke var helt glad. Min far var nemlig blevet syg. Lige omkring min konfirmation blev han ramt af en blodprop i hjernen og led af afasi, d.v.s. tab af hukommelse, også den sproglige. Min fars sygdom kom som et lyn fra en klar himmel, og ry-stede vores lille familie. Det blev fire lange og hårde år, før han døde af endnu en blodprop. I løbet af de år var min far den stærkeste af os alle. Uden skam tog han fat på sin genoptræning og lærte sig talens brug igen ved at øve og øve og øve. Han gav ikke op, og blev hermed et forbillede for min bror og jeg - et forbillede, som vi bærer med os den dag i dag.

Jeg tilhører ikke dem, der mener, at man bliver stærk af modgang. Hvis man er heldig bliver man klogere - på livet. Under alle omstændigheder var det under min fars sygdom, at min mor fik den gode idé, at jeg skulle prøve lykken som udvekslingsstudent - i realiteten for at få mig lidt på afstand fra tristessen derhjemme. Jeg slog til og kom efter 1.g til USA med organisationen American Field Service. Her, nærmere bestemt på Long Island, tæt på New York City, tilbragte jeg skoleåret 1975/76 og fejrede den første jul hjemmefra. Jul og jul ... jeg boede hos en fantastisk jødisk familie, så det var den jødiske jul, hanukkah, og så 'min' jul, vi fejrede. Sidstnævnte ved at min værtsfamilie pyntede en julekaktus !! For min skyld. Jeg både lo og græd.

Min kærlighed til USA og specielt New York er et af omdrejningspunkterne i mit liv. En af mine første poster med udenrigstjenesten gik til New York, hvor begge mine børn også er født. Den yngste, Hans, endda den 24. december. Et udtryk for virkelig god eller virkelig dårlig timing?!

Uddrag af artiklen blev bragt i Tønder Kirkeblad i december 2016. Efter aftale med Anne Dorte Riggelsen og kirkebladets redaktion ved Jørn Vestergaard bringes her hele Anne Dorte Riggelsens erindring om barndommens jul i Tønder i 1960'erne og 1970'erne.

I USA går alting som bekendt hurtigere, ikke mindst ændringerne. Det New York, jeg kendte i 70'erne eller i 90'erne, eksisterer ikke mere. Det er ikke mindst indvandringen af først den ene og så den anden nationalitet/kultur, der er årsag til den konstante forandring. Der er f.eks. et utal og stigende antal af helligdage, som fejres om ikke koordineret så med et fælles sprog. "Happy Holidays" ønsker man hinanden, og lader denne fælles betegnelse være et tegn på, at man sagtens kan leve side om side.

I Danmark ændrer tingene sig også, og dét i dag med en næsten lige stor hastighed som i USA. Det skal vi, europæere, så lige vænne os til og måske især vænne os til, at ændringerne er kommet for at blive, hvorfor man lige så godt kan få det bedst mulige ud af dem. Lad os nu bare tage Tønder som eksempel. Byen er måske ikke så meget på landkortet, som da jeg var barn, men det, er jeg overbevist om, vil ændre sig igen. Jeg har en kæmpe tiltro til Danmarks smukkeste landsdel og den smukkeste by (med ditto kirke).

Og jeg nærer en stor taknemlighed til jer mine gamle og nye venner, der bad om at skrive en epistel til årets sidste Kirkeblad. Hermed fik jeg nemlig chancen for endnu en gang at fejre min barndomsjul sammen med alle dem, der gjorde mig til det, jeg er. Alle står lyslevende for mig, om end mange kun er der i ånden. Måske kan I mærke os, når orglet bruser og julesalmerne istemmes? Jeg kan mærke jer.

Billedhuggeren Johannes Mølgaard

AF KNUD MADSEN

Billedhuggeren Johannes Mølgaard blev født 1854 i Tønder. Han skal vel tælles blandt byens store sønner, skønt han ikke boede her længe og i dag næppe kendes af mange i sin fødeby. Bedre kendt er nok hans portrætbuste af borgmester Carsten Richtsen, som er opstillet i Nørre Allé mellem Marieskolen og Tønder Gymnasium og HF. Mølgaards forældre flyttede til Tønder i 1851, og i bogen af *Werner Christiansen: Inden for byens pæle, 1984, s. 37*, formodes det, at familien kom til Tønder fra et sted i Jylland.

At den formodning er korrekt blev opdaget ved et tilfælde. Middelfart Avis bragte omkring år 1900 flere gange notitser, hvoraf fremgik, at billedhugger Mølgaard fra København besøgte sin familie i Middelfarts omegn. I 1907 døde en 12-årig pige på tragisk vis i landsbyen Skrillinge lidt øst Middelfart, og ifølge avisen var hun Mølgaards slægtning. Den oplysning åbner via kirkebøger og folketællinger op for et nærmere indblik i Mølgaards slægt.

Mølgaards forældre

Johannes Mølgaards far, Jens Andersen Møllegaard, blev født 1810 i Vandborg sogn vest for Lemvig. I 1847 blev han gift i Klangsbøl, en snes kilometer sydvest for Tønder, med Ida Ingeborg Petersen, født 1815. Ved folketællingen 1850 boede Jens Andersen Møllegaard som ældste søn på sine forældres gård i Vandborg sammen med sin hustru og sønnen Sigismund. Jens havde da titel af kreaturhandler. Det er nærliggende at antage, at han under sine handelsrejser er kommet til Slesvig, hvor han

har truffet sin kommende hustru. I 1851 døde Jens Andersen Møllegaards far. I november samme år rejste Jens med hustru og to børn til Tønder, hvor han i 1852 overtog et lille gæstgiveri i Mellemgade. Det kunne ikke løbe rundt, og i 1861 blev gæstgiveriet afhændet. I 1858 kaldtes han høker, siden arbejdsmand. Jens Andersen Mølgaard døde i Tønder 1871 og hustruen Ida Ingeborg i 1872. I ægteskabet fødtes fire børn:

Sigismund Petersen Mølgaard, født 10.5.1848 i Vandborg, Ringkøbing amt. Ved faderens død opholdt han sig i Kiel. Hans videre skæbne kendes ikke.

Andrea Petrine Mølgaard, født 3.9.1851 i Vandborg, Ringkøbing amt, død 30.10.1918 i Kauslunde sogn, Odense amt. Ved såvel faderens som moderens død opholdt hun sig i Brøns.

Johannes Mølgaard, født 5.5.1854 i Tønder, død 9.10.1927 på Frederiksberg.

Marie Benedicte Mølgaard, født 28.4.1858 i Tønder. Ved folketællingen 1880 var hun tjenestepige på Grimmerhus ved Middelfart. Hendes videre skæbne er ukendt.

Johannes Mølgaard¹

Johannes Mølgaard blev født 5. maj 1854 i Tønder. Han kom i købmandslære, i 1871 var han i lære som fotograf, hvorefter han i årene 1876-79 uddannede sig som billedhugger på kunstakademiet i Berlin (afgang med diplom) og 1879-81 på kunstakademiet i København. Han opholdt sig 1886 i Sverige, 1891-92 i Chicago, og udstillede fra 1882 og i en lang række år fremover på især Charlottenborg. Han

(1) Egentlig døbt Møllgaard; men familiens slægtsnavn staves i flæng også Mølgaard og Møllegaard.

modtog adskillige stipendier og udmærkelser. Mølgaard gjorde sig særligt bemærket som portrættør, hvor han kombinerede solid naturalisme med stor håndværksmæssig dygtighed. Han udførte mange portrætbuster, men også medaljonportrætter, figurer og statuetter. Han er repræsenteret med Kristusfigurer i tre svenske kirker.

Til fremstilling af bronzeskulpturer anvendtes ler. Det var et vanskeligt materiale at arbejde med, for i såvel varme som kulde kunne det revne eller sprække. Mølgaard blandede ler med forskellige stoffer, og det lykkedes ham at fremstille en blanding, som var bestandig. Han modtog i den anledning mange rosende ord og fik endda en præmie fra Den grevelige Hielmstjerne-Rosencrone-ske Stiftelse.

Mølgaards virksomhed var i høj grad knyttet til Sønderjylland, og blandt hans værker er portrætbuster af redaktør H.R. Hiort-Lorenzen, politiker H.A. Krüger og Tønders borgmester Carsten Richtsen. At Mølgaard bevarede interessen for sin sønderjyske føde-

stavn ses bl.a. af, at han ifølge Ribe Stiftstidende af 7. januar 1915 henvendte sig til nogle bladredaktioner og bad dem sende ham aviser til uddeling blandt de sønderjyske krigsfanger i britiske fangelejre. Ideen kunne dog ikke gennemføres, da fangerne ikke måtte modtage aktuelle aviser.

Ægteskab

Johannes Mølgaard slog sig ned i København. Ifølge Politiets registerblade boede han 1896 i Pilestræde og 1900 i Sankt Hans Gade. I 1901 blev han gift i Søllerød kirke med Maren Marie Nielsine Christensen, født 1874 i Gimplinge, Sorø amt, som datter af gårdejer Niels Christensen og Kirstine Marie, f. Rasmussen. I 1918 og 1925 boede Mølgaard og hustru på hhv. Valbyvej 6 og Valbyvej 4. Af børn kendes Erik Haakon Krogh Mølgaard født 1902. I 1925 boede han som ugift korrespondent hos forældrene på Valbyvej. Johannes Mølgaard døde 1927 på Peter Bangs Vej 91, Frederiksberg. Han blev bisat fra Lindevang kirke og urnen nedsat på Solbjerg kirkegård. Mølgaards hustru døde 1945 på Frederiksborg.

Carsten Richtsens buste

I 1790 blev den rige købmand og kniplingshandler Carsten Richtsen, født 1746, valgt som borgmester i Tønder. Hans embedsperiode blev siden betragtet som en god tid for byen. I ægteskabet mellem Carsten Richtsen og hustruen Ingeborg blev født to drenge; der begge døde som små. Siden blev parret grebet af den hernhutterske bevægelse. I 1812 forlod Richtsen borgmesterposten. Hustruen døde 1818, han selv 1821. Ægteparret testamenterede store gaver til Tønder bys borgere og er byens største legatstiftere. Det kan derfor ikke undre, at den tanke efterhånden opstod, at man burde rejse et mindesmærke for Carsten Richtsen. Man skulle dog helt frem til 1876, før et udvalg tog fat på arbejdet her-



Carsten Richtsens buste

med. Under udvalgets arbejde foreslog en ung billedhugger under uddannelse i Berlin, nemlig Johannes Mølgaard, at mindesmærket skulle være en bronzebuste af Carsten Richtsen anbragt på en høj sokkel af sandsten. Siden blev der udskrevet en konkurrence for at finde det bedst egnede mindesmærke, og Mølgaard sejrede. I det nordvestre hjørne af Nørre Allé blev monumentet afsløret den 17. juni 1881 ved en større "Bürgerfeier" med taler af provst Carstens og borgmester Streckenbach, og om aftenen var hele Nørre Allé illumineret.

Mølgaards ældste søster, Andrea Petrine

Hvorledes skæbnen formede sig for Mølgaards søskende Sigismund og Marie Benedicte vides ikke. Søsteren Andrea Petrine Mølgaard af Stenderup (uvist hvilket) blev i 1877 gift i Kauslunde ved Middelfart med tømrer Jens Jensen af Skrillinge, født i landsbyen 1847. Forlovere var gårdfæster Rasmus Jensen af Aulby Mark og husfæster Berthel Jensen af

Skrillinge. Ægteskabet varede knapt en halv snes år. I 1886 døde Jens Jensen på Middelfart Sygehus. I ægteskabet fødtes tre børn:

Bendix Mølgaard Jensen, født 1878. Han blev 1932 viceskoleinspektør på Nyboesgades Skole, Vejle.

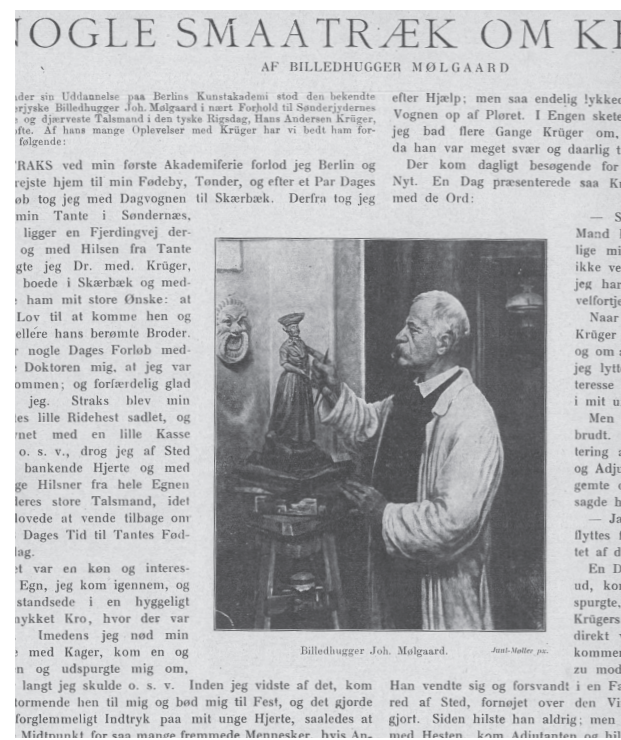
Johannes Møllegaard Jensen, født 1880. Blandt fadderne var mosteren Marie Møllegaard af Grimmerhus, Middelfart landsogn, og morbroderen, Johannes Møllegaard af København. I 1921 var Johannes Møllegaard Jensen gift jernbaneassistent med bopæl i Middelfart.

Ida Kirstine Møllegaard Jensen, født 1882. Hun var i 1901 beskæftiget med indvendig husgerning på Torbenhøj under grevskabet Wedellsborg på Fyn. I 1904 tjente hun på hhv. Frederiksberg og i København.

Som enke måtte Andrea Petrine forsøge at klare sig på bedste vis, og i 1890 var hun beskæftiget med "frankvaskerie". I 1892 blev hun atter gift i Kauslunde, denne gang med enkemand, smed Mathias Rasmussen, født 1838 i Skrillinge. De fik i 1895 datteren Martha Jensine Rasmussen. Heller ikke dette ægteskab blev langvarigt. Mathias Rasmussen døde 1899 på Middelfart Sygehus.

Et vådeskud

En aften i juni 1907 cyklede Martha Jensine Rasmussen fra Middelfart mod sit hjem i Skrillinge. Samtidig var den 15-årige tjenestedreng Laurits Jørgensen fra Hollændergården på vej ud for at flytte får. Han havde samme dag købt en såkaldt salonpistol af gårdens røgter. Da Laurits så Martha komme cyklende, fik han den ide at affyre pistolen et stykke foran hende; men Martha kørte ind i skuddet, vaklede af cyklen og lagde sig i grøften. Kort efter udåndede hun. Laurits blev afhørt og derefter indsat i Middelfart arrest. Næste dag blev han overgivet i sine forældres varetægt. Han blev betegnet som en flink og tjenstvillig dreng, hvori der ikke var en dråbe



Johannes Mølgaard. Efter Illustreret Tidende 15.12.1918, s. 709.

ondt blod. Forældrene boede ved Teglgård. Her havde Laurits tidligere stukket ild på slagter Simonsens lade, da han var bange for at passere den, når det var mørkt.

Martha blev begravet i Kauslunde under overvældende deltagelse. Aldrig mindedes man på egnen at have set så stort et følge. I den smukt pyntede kirke talte sognepræst P. Kjærgaard og organist Tveskov spillede. Sluttelig førtes kisten til graven, hvor jordpåkastelsen fandt sted. Moderen Andrea Petrine Rasmussen døde i Skrillinge 1918 og blev begravet på Kauslunde kirkegård.

ANVENDTE KILDER OG LITTERATUR

Billedhuggeren Mølgaard som opfinder (i: Dagens Nyheder, 23.7.1909, s. 1).
Christiansen, W.: Tønderbilledhuggeren Johannes Mølgaard (i hans: Inden for byens pæle, 1984, s. 37).
Eskildsen, Claus: Tønder 1243-1943, 1943, s. 98 og 113.
Lauridsen, Inger: Richtsens arv og eftermæle (i: Digegevrens hus - en fortælling om Carsten Richtsen og hans hjem, 2007, s. 43-45).
Middelfart Avis 20., 21., 22., 26. og 27. juni 1907.
Sass, Else Kai: Møllgaard, Johannes (i: Dansk biografisk Leksikon, XVI, 1939, s. 467-468).
Schoubye, Sigurd: Monumenta civitatis Tunderensis. Tønder-ske monumenter 1517-1954, 1976, s. 20.
Tønder gennem tiderne/red. af M. Mackeprang, 1943-44, s. 255.
Johannes Mølgaard (Kunstindeks Danmark & Weilbachs kunstnerleksikon): <https://www.kulturarv.dk/kid/>).
Folketællinger, kirkebøger, Politiets registerblade.

Yderst velbesøgt Pop Up bogsalg

I forbindelse med Tønder Handelsstandsforenings årlige forårsarrangement "Open by Night" fredag den 26. maj 2017 afviklede Lokalhistorisk Forening for Gl. Tønder Kommune et meget velbesøgt og for foreningen givende bogsalg.

Foreningen fik velvilligt stillet Vestergade 4 til rådighed, og fra et af denne ejendoms lokaler blev der solgt primært lokalhistoriske bøger. Andre bøger af historisk karakter lå også til salg på opstillede borde udlånt af Tønder Festival. Der var dog også en del lokale fotos og plakater til salg samt et yderst sparsomt udvalg af skønlitterære bøger.

Bøgerne, som foreningens arkiv havde fået indleveret over en periode på nogle år, havde ligget på arkivets fjerndepot og fyldte nu godt op der. Disse bøger trængte til at se dagens lys samt skifte ejer.

Alle bøgerne kunne erhverves til en meget rimelig pris, og de mange med interesse for Tønders lange og ellers velbeskrevne byhistorie, og som aflagde butikken et besøg, har helt sikkert kunnet gøre en god handel.

I løbet af dagen kom mange af foreningens medlemmer, folk fra lokalområdet, men også folk fra lidt fjernere egne besøgte bogsalget, og mange gav udtryk for, at bogsalget helt sikkert havde været et besøg værd, hvilket også kunne ses på de mange poser af bøger, der forlod "butikken".

Efter fredagens bogsalg kørtes resten af bøgerne og øvrige materialer til Kirkens Korshær på hjørnet af Strucksallé og Ludvig Andresensvej, hvor måske andre kan få glæde af de ikke solgte bøger.

Foreningen modtager fremover stadig gerne - primært historiske - bøger med henblik på et kommende bogsalg.

Foreningen vil gerne takke Niels Jørgen Garder/Harald Christensen for velvilligt at have stillet Vestergade 4 til rådighed, Tønder Festival for lån af borde, den lokale presses dækning af begivenheden og ikke mindst alle de, der mødte op i "butikken" og dermed gjorde bogsalget til en positiv begivenhed for foreningen.

"Gammel Tilde"

AF SØREN HØJMARK, F. 1935 I SÆD SOM SØN AF SKOLELÆRER S. HØJMARK-JENSEN

I mange små samfund har der været originaler, som fik deres plads på godt og ondt. I min barndom i Sæd var det "Gammel Tilde". Hun spillede en vis rolle i vores hjem og blev ret ofte omtalt. Historien om hendes oprindelse og det mærkelige sprog, hun talte ("Tildeplat"), pegede mod Friesland, sagde man; men jeg ved nu, at hun blev født i Flensborg.

Om hendes afdøde mand, Christian Simonsen Hansen, blev der brugt ord som velbegavet og dannet, og det blev sagt, at han havde været dansk, og at Tilde havde lovet ham at stemme dansk, når han var død. Også, at hun holdt sit løfte, og at de tyske tilforordnede i valglokalet havde været loyale, når hun bad dem hjælpe sig med at sætte krydset det rigtige sted. Det forlød, at hun ved mandens dødsleje sad og trevlede hans sokker op, så de kunne blive til nytte igen. Børn, både tyske og danske, råbte efter hende og hujede, når hun tog til genmæle. Der blev sagt, at hun ikke tog hygiejnen så alvorligt. Hun skulle have lugtet; men så tæt har jeg aldrig selv været på hende, at jeg kan bekræfte dette.

Hjemme havde far og mor forbudt os børn at råbe efter Tilde, og jeg tror, at vi overholdt det; men hun blev flere gange en kilde til splid. Det var, når far foreslog, at hun skulle holde juleaften hos os. Vi var jo pæne, kristne mennesker alle sammen, så det var vores pligt. Men vi fire børn protesterede voldsomt - argumenter havde vi ikke, men stemmestyrken. Mor holdt med os. En af hendes forklaringer var, at fru Hinze, en gæv gendarmkone, som inviterede Tilde, kunne sige, at hun skulle vaske sig og tage rent tøj på; det kunne mor ikke få sig selv til. Skinargumentet og stemmestyrken vandt hver gang.

Tilde havde megen respekt for far, som hun tiltalte højt, ofte på meget lang afstand: "Højmark, Højmark!" Far brugte altid 3. person: "Tilde". "Du" havde været for familiært, og "De" havde været for højtideligt. Hun kom tit over skolepladsen ad stien forbi vores køk-

kenhave, hvor far ofte (uden stor begejstring) stod og gravede. En dag i slutningen af besættelsen passerede hun forbi og råbte med høj røst: "Højmark, Højmark, hast du nicht ein skrå für mich?"

Far svarede benægtende, men sagde: "Tilde må gå på den sorte børs, kun der kan man få skrå!" Nogle dage efter kom hun igen forbi og havde "væet op de Børse"; men der var ingen skrå "zu kriechen". Et stykke tid efter var far på "Hotel Børsen" i Tønder for at få sig en pilsner. Han kendte værtsparret udmærket. De fortalte, at de havde haft besøg af en meget insisterende Tilde fra Sæd, der fra lærer Højmark bestemt vidste, at man kunne købe skrå dér.

Nogle måneder efter besættelsens ophør kom et kompagni danske soldater til Sæd, og der blev bygget en barakby til dem ved siden af mejeriet. De skulle vogte grænsen og var naturligvis voldsomt populære i den danske befolkning. Når der var sammenkomst i forsamlingshuset, deltog nogle af officererne. Ved en af lejlig-hederne var der dansebal, og chefen for "Lejren", som både var kaptajn og greve, bød Tilde op og dansede nogle runder



Tilde fotograferet omkring 1950.

med hende. Det blev der snakket meget om, og Tilde var stolt. Far fortalte, at det var en gammel dansk officerssskik, at kommandanten i byen ved visse lejligheder bød en kvinde af folket op til dans.

Fra 1949, da min storebror, Henrik, var blevet student, var han i nogle år i lære på Tønder Apotek. Tilde, som kom mange steder, kom også på apoteket, hvor hun forlangte at tale med "Højmark sin knajt". Hun var glad for farvestrålende indpakninger. Engang var det nogle kulørt indpakkede afføringspiller, som Henrik fik hende til ikke at købe.

Her en dansk-patriotisk historie, som jeg ikke ved, hvor kommer fra, og om den er sand. En tysk, ung SS-mand kom på orlov hjem til Sæd. Der forlød, at han var ramt i den ene balde, og nu spankulerede han rundt i den lille by i lange støvler, uniform og kasket, mens han kom sig. Det har været efter, at gendarmerne var blevet interneret. Han mødte Tilde og ville vise hende, hvor betydningsfuld han var. Følgende ordveksling fandt efter sigende sted: "Nu er æ politi her i æ by, Tilde!" Hun: "Du bist ein køøn polizei, du hast blos ein røv!" Og så vendte hun ham sin intakte bagdel.

"Gammel Tilde" var født den 24.6.1877 i Flensborg og fik i dåben navnet Mathilde Jønsdatter. Hun blev konfirmeret 10.4.1892. Hendes familie stammede vistnok fra Norge eller Sverige.

Christian Simonsen Hansen var født den 10.3.1847 i Ubjerg. Han blev døbt den 21. marts, og som faddere nævnes lærer Hans Clausen, Tønder, Marina Dethlefsen, Bremsbøl, og Simon Christensen, Hostrup ved Esbjerg. Christian blev konfirmeret den 2.4.1863. Som 21-årig blev han udlagt som barnefader til Christine Hansine Hansen, født 18.12.1868 i Gammelby, Visby sogn. Moderen var den 23-årige, ugifte Hanne Christine Lorenzen, datter af husmand Jens Lorenzen Mortensen og Ingeborg Hansen fra Gammelby.

Christian eller "Crissen Mumm", som han blev kaldt, fordi hans far hed Momme, blev først gift med Johanna Mathilda Jensen. De boede i Humptrup i Tyskland, men flyttede snart efter til Sæd, hvor de fik et lille hus med et par tønder land til. Christian havde bl.a.

arbejde i Esbjerg. Derhjemme havde de nogle geder, ænder og høns. Af børn i ægteskabet kendes Metta, som døde 8 år gammel i 1898, og Momme, som døde 18 år gammel i 1901. Johanna Mathilda døde den 1.6.1912 i en alder af 65 år.

Den 1.12.1915 blev kådner og daglejer Christian Simonsen Hansen gift i Ubjerg med den 30 år yngre tjenestepige i Høgslund, Mathilde Jønsdatter. Christian døde 30.10.1931, 84 år gammel. "Gammel Tilde" levede endnu mange år i Sæd i Crissen Mumms hus. Jeg husker hende endnu tydeligt. Mor sendte ofte mig og min et år ældre bror om til købmanden. Når vi nåede Tildes hus, fik vi altid travlt med at komme forbi. Hun var klædt i lange sorte skørter, og som hun stod der i husdøren med katten snigende om sig, lignede hun en heks. Vi var den gang tre og fire år gamle og havde sikkert en levende fantasi, så vi var enige om, at det måtte være heksen, der boede der i det skumle hus.

Hendes mands familie i Tønder havde hun ingen forbindelse med; men min oldemor Caroline Wolff og hendes to døtre Elsbe og Meta (min bedstemor) holdt dog kontakten til hende, så når der var søndagskaffe blev Tilde også inviteret. Men også Tilde inviterede engang på kaffe og kager, og her blev så både familie- og nabokoner inviteret.

Min bedstemors søster, Elsbe, har da ofte fortalt historien om de hårde småkager. Tildes kager var nok ikke særligt gode, blandt andet var hendes småkager så hårde, at Elsbe ikke mente, at hun kunne bide dem. Hun listede derfor en småkage ned i sin håndtaske for at slippe af med den. Men pludselig opdagede hun, at hun havde kommet den ned i hendes søsters svigermors taske, altså min oldemor Dorothea Fries. Da min oldemor var en meget streng dame, som ikke havde forståelse for sådan en spøg, måtte Elsbe ned i tasken igen for at få den over på den anden side i hendes egen taske. Denne historie bliver altid fortalt under megen latter her i familien.

Tilde døde den 26.4.1955 på Tønder Sygehus, 77 år gammel, og blev begravet i Ubjerg. Kommunen havde forsørget hende de sidste år og overtog derfor hendes hus.

Zeppelin! Flyvende, helt uden vinger

Kom og hør den spændende historie om, hvordan der lidt nord for Tønder i 1915 blev bygget en base til de gigantiske luftskibe: Zeppelinene. Det er tirsdag i Kulturugen i Tønder Kommune, og under temaet "Vingesus" sættes der for alvor gang i luftstrømmene med zeppelinene!

Kort efter Første Verdenskrigs udbrud i august 1914 iværksatte den tyske marine bygningen af tre nye luftskibsbaser. En af dem var basen lige nord for Tønder, hvis første luftskibshal stod færdig i februar 1915. I løbet af krigen blev basen udvidet med endnu to haller, hvoraf den ene var en dobbelthal i gigantiske dimensioner: 243 meter lang, 71 meter bred og 42 meter høj. Den kunne rumme to Zeppelinere. Lige syd for hallerne blev der bygget en flyhangar med jagerfly til basens luftforsvar og barakker til de omkring 600 mand på basen. Lidt længere mod syd blev der anlagt et brintværk. Luftskibenes hovedopgave var at holde øje med den britiske flådes aktiviteter i Nordsøen. Men fra 1915 gennemførte de også bombeangreb på mål i England. Det var første gang i verdenshistorien, at terrorbombning fra luften blev benyttet i krig. Briterne forsøgte flere gange at angribe basen i Tønder, men først da man opfandt et splinternyt våben: Hangarskibet, lykkedes det den 19. juli 1918 for britiske bombefly at ødelægge basen. Angrebet var det første vellykkede flyangreb mod landmål fra et hangarskib, og det ødelagde de to zeppelinere, der var stationeret på basen. I britisk historie er begivenheden kendt som "The Tondern Raid." I dag står en af de sidste bevarede tyske flyhangarer fra 1. verdenskrig stadig på basen, og rundt i skoven er fundamenterne af de enorme luftskibshaller bevaret.

Museumsinspektør René Rasmussen, Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot, fortæller.

Lokalhistorisk Forening for Gl.-Tønder Kommune er arrangør sammen med Støtteforeningen for Zeppelinbasen.

Det foregår på Haggens Musik Pub Vester-gade 80, 6270 Tønder, tirsdag d. 3. oktober kl. 15-17.

Entré er gratis for medlemmer af Lokalhistorisk Forening for Gl.-Tønder Kommune og Støtteforeningen for Zeppelinbasen – for ikke-medlemmer er entréen 25 kr. Alle er velkomne!

Tilmelding via e-mail mail@lha-toender.dk eller på Lokalhistorisk Arkiv, Richtsensgade 10, Tønder, senest d. 27. september 2017.



Eftermiddagsudflugt til Leck

LØRDAG, DEN 28. OKTOBER 2017

Afgang kl. 13.00 fra Tønder Øst.

Vi kører til Leck, hvor vi indleder med et besøg på den militære flyvestation, der undtagelsesvis har åbnet lågerne for foreningens medlemmer. Her er der indrettet et imponerende museum om flyvestationens historie og materiel.

Efterfølgende kører vi tilbage til Leck, hvor Horst Muesfeld vil føre os gennem hovedgaden og fortælle om dens historie, ligesom vi på vores vej besøger Lecks kirke (overkommelig gåtur).

Byturen ender ved S-Bar, hvor der vil være kaffe og lagkage.

Ca. kl. 17.30 vil vi være tilbage i Tønder igen.

Prisen for turen er 100,- kr. per deltager. Prisen dækker bus, guide, entré og kaffe.



LOKALHISTORISK ARKIV FOR GL.-TØNDER KOMMUNE

RICHTSENGADE 10, 6270 TØNDER

TLF.: 74 72 33 26, E-MAIL: mail@lha-toender.dk

ÅBNINGSTIDER:

Tirsdag kl. 10-12

Onsdag kl. 13-17

OBS! ÅBNINGSTIDERNE ER ÆNDRET FRA 1. JANUAR 2017